

DR. JOHN SCULLY’NİN DOĞU TÜRKCESİ KUŞ İSİMLERİ LİSTESİ

DR. JOHN SCULLY’S LIST OF EASTERN TURKISH BIRD NAMES

Mehmet Turgut BERBERCAN*

Özet

Bu makalede, 19. asrın son çeyreğinde, Dr. John Scully tarafından hazırlanmış Doğu Türkçesi kuş isimleri listesinde kayıtlı bulunan isimlerin dökümü verilmiş ve standart Türkiye Türkçesi karşılıklarıyla beraber leksikografik dizimi yapılmıştır.

Anahtar sözcükler: J. Scully, Doğu Türkçesi, kuş isimleri, ornitoloji

ABSTRACT

In this article, the Eastern Turkish bird names recorded in the list prepared by Dr. John Scully in the last quarter of the 19th century, are itemized and set in lexicographic order with standard Turkey Turkish meanings of the names.

Keywords: J. Scully, Eastern Turkish, bird names, ornithology

GİRİŞ

Çin, 1758’de askerî bir harekâta başlayarak Hoten, Yarkend ve Kâşgar’a doğru taarruz etmiş, 1760’ta bütün Doğu Türkistan’ı zapt etmişti. 1826’da Cihangir Hoca, Hokand hanının da desteğini alarak Kâşgar’a girdi. Ancak Çin, bu başkaldırını kanlı bastırarak Cihangir’i idam etti. 1865’te Hokand

* Öğretim Görevlisi, İstanbul Arel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Hanlığı'nın baş kumandanı Âlim Kul, Çin'in gücünü kırmak maksadıyla Muhammed Yakub Kuş Bey'i, Cihangir Hoca'nın oğlu Büzruk Han Töre ile birlikte Kâşgar'a gönderdi. Yakub Bey, Kâşgar halkının desteğiyle Büzruk Han'ı tahta çıkartarak Yarkend, Hoten, Aksu, Kuça, Kurla, Urumçi gibi merkezleri hâkimiyetine geçirdi. Büzruk Han'ın hacca gönderilme bahanesiyle iktidardan uzaklaştırılması sonucu Aksu'yu başkent ilan ederek kendi hâkimiyetini ilan eden Yakub Bey, böylece yeni bir devlet kurmuş ve Doğu Türkistan'da birliği tesis etmiş oldu. Yakub Bey'in bundan sonraki hedefi kurduğu hâkimiyetin dünyaca tanınmasını sağlamak ve uluslararası alanda çeşitli diplomatik ilişkiler kurmak oldu.

Rusların, Batı Türkistan'daki Türk devletlerini teker teker işgal ederek Hindistan sınırına yaklaştığı sıralarda, Hindistan sınırındaki Doğu Türkistan'da Yakub Bey başkanlığındaki Uygur yönetiminin ortaya çıkışı, İngiltere açısından sevindirici bir gelişme oldu. 1868 yılında, Kâşgar'a gelen İngiliz çay tüccarı ve kâşif Robert Barklay Shaw, Yakub Bey'in huzuruna çıkmış; Yakub Bey, bu şahsı ihtiramla kabul ederek onun şahsında Britanya Krallığı'na karşı duyduğu dostluk duygularını belirtmişti; ertesini yıl, 1869'da, Mirza Muhammed Sadi başkanlığında bir ekibi İngiltere'nin Hindistan valiliğine gönderip onlarla dostluk ilişkileri kurma isteğini belirterek, Çin'e karşı yürüttüğu mücadelede kullanmak üzere ordusu için silah istedi. İngilizler ise, Doğu Türkistan'ın kaynaklarını kullanma ve bu ülke üzerinde ticarî ve siyasî nüfuzlarını arttırma amacıyla bu ülkeyi, Afganistan örneğinde olduğu gibi, Rusya ve Çin'e karşı bir tampon devlet olarak kullanmayı düşünmüşler, diğer taraftan Yakub Bey'in Osmanlı Devleti ile ilişkilerini geliştirmesine yardımcı olmayı da teklif etmişlerdi. Bu teklif, Yakub Bey'i İngilizlerle dost olmaya yönelten ikinci bir sebep olmuştur. Yakub Bey'in elçisi Mirza Muhammed Sadi, altı ay Hindistan'da kaldıktan sonra, T. D. Forsyth'in başkanlığında ve Robert B. Shaw ile Dr. G. Henderson'un da dâhil bulunduğu ilk İngiliz elçilik ekibi ile birlikte 1870 baharında Kâşgar'a dönmüş ve bu ekip bir süre daha Kâşgar'da kalmıştı.

Büyük Britanya'nın Hindistan valiliği, askerî ve ticarî anlaşmalar yapmak maksadıyla, 1873-1874 yılları arasında "*The Second Yarkand Mission* (İkinci Yarkent Görevi)" adıyla bilinen, yine T. D. Forsyth'in başkanlığında ikinci bir ekibi Doğu Türkistan'a gönderdi. Bu İngiliz ekibinin içinde doğabilimci ve jeolog Dr. Ferdinand Stoliczka da vardı. Stoliczka, seyahat boyunca notlar tutuyor; geçilen bölgelerdeki toprağın coğrafik, jeolojik ve madenî yapısını inceliyor, o bölgelerin faunası ve florası hakkında bilgiler topluyordu. Ekip 1874 yılının baharında dönüşe geçti. Karakurum çölü geçilirken rahatsızlanan Stoliczka, geçirdiği ağır bronşit sebebiyle öldü. Stoliczka'nın tuttuğu 14 kısma ayrılan bu muntazam notlar, ölümünden sonra, ilgili uzmanlarca incelenerek tanzim edildi ve "*The Scientific Results of Second Yarkand Mission* (İkinci

Yarkent Görevinin Bilimsel Sonuçları)” adıyla İngiliz hükümeti tarafından neşredildi.¹

Yakub Bey, bir yandan da Osmanlı padişahı Abdulaziz'in (1861-1876) yanına elçisi Seyit Töre'yi göndererek yardım isteğinde bulunmuş ve kendisini Osmanlı halifesine bağlı bir emir olarak ilan etmiş, eğitimci Osmanlı subaylarının da yardımıyla ordusunu yetiştirmeye çalışmıştı. Yakub Bey'in bütün bu gayretleri tam sonuç vermeye başlayacaktı ki, Yakub Bey 1878'te öldü. O'nun ölümüyle, Çinliler Doğu Türkistan'ın tamamını işgal ettiler. Böylece Yakub Bey'in 1865-1877 yılları arasında büyük zorluklarla kurup koruduğu Doğu Türkistan'ın bağımsızlığı sona erdi. 18 Kasım 1884'te Çin imparatorunun bir emriyle bu toprakların adı, Çin'in 19. eyaleti olarak “yeni toprak” anlamına gelen “Sinkiang”a çevrildi.

Royal Geographical Society tarafından altın madalya ile ödüllendirilen İngiliz tüccar ve kâşif Robert B. Shaw (1839-1879), Yakub Bey'in ülkesinde geçirdiği zaman zarfında hem iktisadî hem kültürel faaliyetlerde bulundu. Hindistan çayını satmak için kendine yeni pazarlar arayan; ama aynı zamanda Britanya krallığının yüksek menfaatleri için bir çeşit casus vazifesi gören bu kâşif, krallığın Doğu Türkistan üzerindeki emellerinin başarıya ulaşmasını sağlayacak zemini hazırlamak ve bu bölgedeki Türkleri emperyalist dünyaya tanıtmak gayesiyle bu halkın folklorunu, dilini ve yaşadığı coğrafyayı yansıtan önemli eserler oluşturdu. Shaw'ın kimine göre masum kimine göre hiç de masum olmayan çalışmaları neticesinde oluşan meyvelerden biri coğrafya, doğa bilimleri ve folklor açısından zengin bir çalışma olan “*Visit to High Tartary, Yarkand and Kasghar (Formerly Chinese Tartary) and Return Journey over the Karakoram Pass*” adlı kitaptr.² Bu eserin ilk basım tarihi 1871'dir. Son baskısı Lahor'da “*Vanguard Books*” yayınlarından çıkan 1996 tarihli baskıdır. Shaw'ın bu eserde Doğu Türkistan'ı, bu bölgeye ait bütün kültür öğeleriyle beraber tam bir Türk coğrafyası olarak tanımlanması ve bu coğrafyaya sinmiş olan Türk folkloruyla ilgili bilgiler vermesi dikkat çekicidir. Doğu Türkistan coğrafyasıyla ilgili canlı ve ayrıntılı tasvirlerin bulunduğu bu kitapla Shaw, Doğu Türkistan yolculuğunun bütün detaylarını, adeta okuyucusuna rapor veriyormuşçasına anlatarak oldukça tanıtıcı bir çalışma ortaya koymuştur. Shaw'ın bir diğer çalışması, “*On the Ghalchah Languages (Wakhi and Soli)*” adlı Tacikistan'da konuşulan *Ghalcha* diyalektlerinden (Pamir dilleri) *Wakhi* ve *Soli* üzerine yazılmış bir dil bilgisi çalışması olup

¹ Government of India. Calcutta, Office of the Superintendent of Government Printing/London, Taylor & Francis, 1878-1891.

² Robert B. Shaw, *Visits to High Tartary Yarkand and Kashgar*, Oxford University Press, 1985, 516 s.

Journal of Royal Asiatic Society (45: 1, s. 139-278, 1875)'de yayımlanmış eseridir; ayrıca 1876'da ayrı bir baskısı yayımlanmıştır.³

Shaw'ın bir diğer eseri, Doğu Türkçesinin Batı linguistiğine mahsus bir teknikte hazırlanmış olan “*Doğu Türkçesi Grameri ve Doğu Türkçesi-İngilizce Sözlüğü*”⁴ çalışmalarını içeren “*A Sketch of the Turki Language as Spoken in Eastern Turkistan (Kashgar and Yarkand)*” adındaki çalışmadır. Burada *Doğu Türkçesi* ile Kâşgar ve Yarkend bölgelerinde konuşulan Türkçe kastedilmiştir. Ayrıca Shaw, dikkat çekici olarak, Batılı dilbilimcilerin bu bölgede konuşulan dile Uygurca demelerine rağmen halkın kendi dilini Türki olarak tanımladığını, *Uygur* kelimesine yabancı olduklarını belirtmiştir [Bk. C. I, s. 2.].⁵ Bu durum, Doğu Türkistan'da konuşulan Türkçenin aslında Eski Uygurcanın değil, Çağatay Türkçesinin bir devamı olduğunu gösterir. Doğu Türkistan'da konuşulan dilin Uygurca, Yeni Uygurca gibi isimlerle anılması, bu dilin doğrudan Eski Uygurcanın tarihî mirasçısı olduğu için değil, bir süre *lingua franca* olmuş kâdim Uygurcanın (*Old Uigur*) yoğun olarak hüküm sürdüğü coğrafya içinde konuşuluyor olması sebebiyle açıklanabilir. Sadece gramer kısmını içeren ilk baskı *Government of India* (İngiltere'nin Hindistan Hükümeti) adına Lahor'da yapılmıştır;⁶ 1877'de, “*A Grammar of the Language of Eastern Turki*” adıyla Journal of Royal Asiatic Society of Bengal (43: 1, s. 242-368)'de revize edilerek yayımlanmış, ikinci kısımdaki lügatçe ve bu lügatçeye ek olarak verilen Dr. J. Scully'nin Doğu Türkçesi kuş ve bitki adları listeleri de “*Vocabulary Turki-English with Lists of Names of Birds and Plants by J. Scully*” adıyla yine aynı dergi tarafından yayımlanmıştır (47: 1, 1880). Bu eserin iki kısmını birden içeren bir diğer baskı misyoner Baptist Kilisesi tarafından 1878'de yapılmıştır.⁷

Eserin birinci kısmında gramer bilgileri, çeşitli belgelerin matbu halde verilmiş kopyaları, seçme okuma parçaları vs. bulunur. Ayrıca, verilen tüm metin parçalarının İngilizce tercümeleri bulunur. Seçme okuma parçalarının arasında 19. asrın meşhur oryantalistlerinden London King's College Şarkiyat (Oriental Studies) profesörü Dr. Duncan Forbes'in (1798-1868) Farsça gramerindeki⁸ hikayelerin Türkçe tercümeleri ve bu tercümelerin İngilizceleri bulunmaktadır. Ayrıca bir yazması Shaw tarafından bulunan, Türklerin toplu halde İslâm dinini kabul edişlerini ve müslüman olunca Abdülkerim adını alan

³ Robert B. Shaw, *On the Ghalchac Languages (Wakhi and Soli)*, Calcutta 1876.

⁴ Bu lügatçe üzerindeki çok yönlü çalışmalarımız devam etmektedir.

⁵ Shaw'ın bu monografisi üzerindeki çok yönlü çalışmalarımız devam etmektedir.

⁶ Robert B. Shaw, *A Sketch of the Turki Language as Spoken in Eastern Turkistan*, Central Jail Press, Lahore 1875.

⁷ Robert B. Shaw, *A Sketch of the Turki language as Spoken in Eastern Turkistan, Part I-II*, Baptist Mission Press, Calcutta 1878.

⁸ Duncan Forbes, *A Grammar of Persian Language*, W. H. Allen, London 1844.

büyük Türk hakanı Satuk Buğra Kara Han'ın menkıbevî şahsiyetini⁹ anlatan *Tezkiretü'l-Bugra*'dan¹⁰ parçalar da esere dahil edilmiştir.

Eserin ikinci kısmında, Doğu Türkçesinde bulunan temel sözcükleri ve bu sözcüklerin İngilizce karşılıklarını veren bir lügatçe bulunur. Ayrıca bu küçük sözlüğe ilave olarak, kitabın ikinci kısmının son sayfalarında (s. 209-226), Kâşgar'da sağlık memuru olarak görev yaptığı bilinen Bengal ordusu tabiplerinden Dr. J. Scully'nin, *Journal of Asiatic Society of Bengal*'de (47: 1, 1880) de ayrıca yayımlanmış olan “*Lists of Names of Birds and Plants (Doğu Türkçesi Kuş ve Bitki İsimleri Listesi)*” adlı çalışması vardır. Bu çalışmanın Türk dili ornitolojisi ve botaniği açısından önemi çok büyüktür.

Hindistan ornitolojisinin kurucu ismi olan Allan Octavian Hume (1829-1912) tarafından kurulan ornitologlar birliği ve bu birliğin yayın organı olarak 1873'ten 1899'a kadar faaliyet gösteren *Stray Feathers*'de, Hindistan coğrafyasındaki ve Hindistan'a komşu olan coğrafyalardaki kuş türleri ve bu türlerin buldukları bölgeler üzerine bilimsel raporlar neşredildi.¹¹ Dr. F. Stoliczka'nın Doğu Türkistan yolculuğundan önce Stoliczka'ya ornitolojik malzeme toplama konusunda telkinlerde bulunan Hume, temeli Stoliczka'nın notlarından oluşan “İkinci Yarkent Görevi'nin Sonuçları” adlı çalışmanın neşredilmesini sağladı. Hume başkanlığındaki ornitoloji ekibinin içinde Nepal, Gilgit ve Kâşgar bölgelerinin sorumluluğu, hayatı hakkında detaylı bilgi sahibi olamadığımız Dr. J. Scully'e verildi.¹² Doğu Türkistan'da, Kâşgar ve civarındaki bölgelere ait kuşlar üzerinde çalışan Scully, 1876'da kaleme aldığı yazısında Doğu Türkistan ornitolojisine ilişkin bilgiler sundu (“A Contribution to the Ornithology of Eastern Turkestan”, *Stray Feathers*, Vol. IV, s. 41-204, 1876.).

⁹ Ayrıca bk. W. Barthold, “Bughra Khan Mentioned in the Qutadqu Bilik”, *BSOS*, Vol. III, No. 1, 1922, s. 151-158.

¹⁰ Satuk Buğra Han'ın destâni hayatını (*Tezkire-i Buğra Han*) ihtivâ eden iki elyazması Fernard Grenard tarafından 1900 yılında tespit edilmiştir. Grenard, bu eser üzerindeki çalışmasını *Journal Asiatique*'te yayınlamıştır (Paris 1900, C. XV). Grenard'ın çalışması, Osman Turan tarafından tercüme edilerek *Ülki*'de neşredilmiştir (Bk. *Satuk Buğra Han Menkıbesi ve Tarihi*, C. XIII, sayı: 74, Nisan 1939, s.145-154; C. XIV, sayı: 79, Eylül 1939, s. 47-52; C. XIV, sayı: 80, Birinciteşrin 1939, s. 153-160; C. XIV, sayı: 82, Birincikanun 1939, s. 343-350; C. XIV, sayı: 83, İkincikanun 1940, s.429-436.).

¹¹ *Stray Feathers: A Journal of Ornithology for India and its Dependencies*/edited by Allan Hume, Reprint; First published: 1873-1899. 1995, XII Volumes, 5691 p., plates, maps.

¹² Dr. John Scully'nin ortaya koyduğu bazı çalışmalar şunlardır: “A Contribution to the Ornithology of Nepal”, *Stray Feathers*, Vol. VIII, p. 204-368, 1879; “A Contribution to the Ornithology of Gilgit, *Ibis*, Serie 4, Vol. V, p. 415-453, 567-594, pl. 14., 1881; “On the Mammals and Birds Collected by Captain C. E. Yate, C. S. I of the Afghan Boundary Commission”, *Journal of Royal Asiatic Society of Bengal, Calcutta*, Vol. LVI, p. 68-89, 1887.

Scully'nin yayımladığı derlemeler, Doğu Türkistan'ın ornitolojik yapısını ve florasını anlamamızı sağlayan birinci derecede önemli kaynaklardan biri olduğu gibi Doğu Türkçesinin kuş ve bitki adlarını yansıtmaları bakımından da Türk dili ve kültürü üzerine yapılan araştırmalara kaynak teşkil etmektedir. Scully'nin verdiği kuş isimleri arasında Edward D. Ross'un *Kuş İsimleri Sözlüğü*'nde ("A Polyglot List of Birds in Turki, Manchu and Chinese", *Memoirs of the Asiatic Society of Bengal*, Vol. II, No. 9, s. 253-340, Calcutta 1909.)¹³ bulunmayan bazı kuş isimlerine rastlanması ve ele alınan kuş ve bitki¹⁴ isimlerinin tamamen Doğu Türkistan ornitolojisi ve botanigi hakkında olması Scully'nin çalışmalarının orijinalitesini ortaya koyar. Scully, ele aldığı isimlerin, Shaw'ın sözlüğündeki imla düzenine uyarak, önce Arap harfli imlasını ve çeviriyazısını sonra İngilizce ve Latince karşılıklarını vermiş ve bu isimleri alfabetik olarak (Arap harflerinin lügat sırasına göre) sıralamıştır.

1. DOĞU TÜRKÇESİ KUŞ İSİMLERİ LİSTESİ

Aşağıda, "Scully'nin Doğu Türkçesi Kuş İsimleri Listesi" sunulmuştur. Bu çalışmamızda, Scully'nin Arap harfleriyle kaydettiği kuş isimleri okunarak (Scully'nin Türkiye'de geçerli olan transkripsiyon sistemleriyle uyuşmayan İngiliz imlasına ve telaffuzuna göre hazırladığı çeviriyazı göz önünde bulundurulmak üzere) isimlerin çeviriyazısı oluşturulmuş, Scully'nin kaydettiği İngilizce ve Latince karşılıklar olduğu gibi verilmiş; ayrıca bu karşılıklardan yola çıkılarak ve çeşitli zoolojik kaynaklardan¹⁵ elde edilen bilgilerin ışığında, kuş isimlerinin Türk ornitolojisinin terminoloji anlayışına uygun şekilde Türkiye Türkçesi karşılıkları verilmeye çalışılmıştır. Scully'nin listesinde 150 kuş ismi bulunmaktadır. İsimler Arap alfabesinin sıralanışına göre dizimlendiğinden, listenin aslındaki sıralanışı bozmamak gayesiyle, var olan leksikografik dizim korunmuştur. Her madde başını Arap harfleriyle yazılmış bir isim ve o ismin çeviriyazısı oluşturmakta olup hemen alt satırda sırasıyla, ismin *Türkiye Türkçesi / Latince / İngilizce* karşılıkları verilmiştir:

¹³ Edward Denison Ross, *Kuş İsimlerinin Doğu Türkçesi, Mançuca ve Çince Sözlüğü*, Çeviren: E. Gürsoy Naskali, TDK Yayınları, Ankara 1994.

¹⁴ Tarafımızdan ayrıca incelenmektedir.

¹⁵ Jones T. Rymer, *The Natural History of Birds: A Popular Introduction to Ornithology*, London 1867; Saadet Ergene, *Türkiye Kuşları*, İÜ Fen Fakültesi Monografisi, İstanbul 1945; *Hayvanlar Ansiklopedisi*, Gelişim Yayınları, IX C., 1981; Mustafa Kuru, *Omurgalı Hayvanlar*, ATÜ Yayınları No: 646, Erzurum 1987; Ali Demirsoy, *Yaşamın Temel Kuralları, Omurgalılar (Amniyota)*, C. III, Kısım II, HÜ Yayınları, Ankara 1992; H. Çanakçıoğlu, T. Mol, *Yaban Hayvanları Bilgisi*, İÜ Yayınları No: 3948, Fakülte Yayınları No: 440, İstanbul 1996; *International Dictionary of English*, Cambridge University Press, 1995; *The Columbia Encyclopedia*, 6th Edition, Columbia University Press, Newyork 2009; *Birds of India*: <http://www.birding.in> (elektronik kaynak).

اچچە قویروق سا *açça quyruq sa*

Doğu Türkistan Çaylağı / *Milvus melanotis* / The Common Kite of Eastern Turkistan

اق اوفار *aq uqar*

Beyaz Balıkçıl / *Herodias alba* / The White Heron

اق باش سا *aq baş sa*

Üsküflü Doğan (Saz Delicesi) / *Circus æruginosus* / The Marsh Harrier

اق قوچقاچ *aq quçqaç*

Ağaç Serçesi / *Passer montanus* / The Tree Sparrow

الا باش كورك اورداك *ala baş kürek ördek*

Çamurçun (Çamur Ördeği) / *Querquedula crecca* / The Common Teal

الا چيكيت *ala çikit*

Ala Kuyrukkakan / *Saxicola deserti* / The Black-throated Wheatear

الا سوقان *ala soqan*

Ak Leylek / *Ciconia alba* / The White Stork

الا غاز اورداك *ala ğaz ördek*

Tarakdiş Ördek / Mergus castor / The Merganser

الا غورالاي *ala ğuralay*

Gri Örümcek Kuşu / Lanius Homeyeri / The Grey Shrike

الا قارغه *ala qarğa*

Ala Karga (Leş Kargası) / Corvus cornix / Hooded Crow

اورداك *ördek*

Genel anlamda Ördek (*Yeşil Başlı Yaban Ördek* için de kullanılır.) / *Anas boschas* / Duck (*or* Mallard)

اوقار *uqar*

Gri Balıkçıl / *Ardea cinerea* / The Grey Heron (ayr. bk. عقار)

اولار *ular*

Kar (Beyaz) Kuş (Kar [Beyaz] Sülün *veya* Keklik) / *Tetraogallus himalayensis* ~ *Tetraogallus tibertanus* / Snow Cock *or* The Snow Pheasant

اوي قارلوغاچ *uy qarluğaç*

Kırlangıç / *Hirunda rustica* / The Common Swallow

اياغ سز *ayağ-sız*

Ayaksız Kuş / Caprimulgus arenicolor / Night-jar *or* Gostsucker

ايتالگو *itelgü*

Dişi sungur (Dişi Ak Doğan) / Falco hendersoni / The female of *Şunqar*

ايساك *îsâk*

Scully. *aisâk*; Scully bu kuşun *thrush* [ardıç kuşu] büyüklüğünde bir kuş olduğunu zikretmekle iktifa etmiş, Latince ismini vermemiştir. Kanaatimce bu kuş *Ishak Kuşu*'dur [*Otus brucei* olabilir.].

ايله تورغاي *ile-torgay*

Buhara Tarla Kuşu / Melanacorypa torquata / The Bokhara Lark

ب

باليقچي *balıqçı*

Tepeli Sumru / *Sterna fluviatilis* ~ *Sterna minuta* / The Name of the Common and Lesser Terns

باي قوش *bayquş*

Baykuş / *Nyctea nivea* / The Snowy Owl

بحرى **bahrî** (Ar.)

Bir tür doğan (Gök Doğan) / Falco peregrinus / The Peregrine Falcon

بر توغرام **bir-toğram**

Bir tür küçük çalı kuşu / Troglodytes pallidus / A Small Wren

برگوت ~ بورگوت **birgüt ~ bürgüt**

Altın Kartal / Aquila chrysaetos / The Golden Eagle (Ayr. bk. قرا قوش)

بوڭ اورداك **boz ördek**

Boz Ördek (Sütlabi) / Mergellus albellus / The Smew

بوڭ چيكيٹ **boz çikit**

Boz Kuyrukkakan / Saxicola isabellina / The Wheatear

بوڭ سا **boz sa**

Bozkır Delicesi / Circus swainsonii / The Pale Harrier

بوڭ سوندوك **boz sündük**

Su İnciri Kuşu / Anthus aquaticus / The Water Pipit

بوظ غورالاي **boz ğuralay**

Bozkır Örümcek Kuşu / Lanius arenarius / The Desert Shrike

بوظ لاجين **boz laçin**

Boz Doğan / The Name of a Falcon / Falco Tscherniaëri

بغيتاق **bağı[r]taq**

Büyük Bağırtlak Kuşu / Pterocles arenarius / The Large Sand Grouse

بلبل **bülbül**

Çizgili Ötleğen Kuşu / Niroria undata / The Barred Warbler

بيدنه **bödene**

Bıldırın / Coturnix communis / The Common Quail (Scully. *baidina* ?)

پ

پاختك **paxtek**

Boynu Halkalı Güvercin (Tahtalı Güvercin) / Turtur Stoliczkæ / The Kashgar Ring-Dove

[Krş. فاخ ته (Far.)]

پۈپشەك تورغاي *püpşek torğay*

Tepeli Toygar (Bir Cins Tarla Kuşu) / Galerita magua / The Crested Lark

پۈر باش *pür baş*

Dağ İspinozu / Montifringilla hæmatopygia / The Mountain Finch

پۈر تومشوق قارغە *pür tumşuq qarğa*

Ekin Kargası (Gök Karga, Tohum Kargası) / Corvus frugilegus / The Rook

ت

تاغ توموچۇق *tağ tomuçuq*

Bir tür tarla kuşu / Carpodacus mongolicus / The Swinhoe's Finch

Kanaatimce bu kuş *Doğu Alameceği* olarak bilinen (The Mongolian Trumpeter Finch) bir tür tarla kuşudur.

تاغ قارغاسى *tağ qarğası*

Sarı Gagalı Dağ Kargası / Phrrhacorax alpinus /The Alpine Chough

تاغ قارلوغاچ *tağ qarluğaç*

Dağ (Kaya) Kırlangıcı / Ptionoproqus vepestris / The Crag Martin

تاغ قوچقاچي *tağ quçqaçı*

Ötücü Kuşlar Takımı'na (Passeres) mensup dağ kuşları için kullanılan genel isim / The name given to several species of *Passerine* birds found only in the mountains.

تاغ هوپوپي *tağ hüpüpü*

İpek Kuyruk Kuşu / *Ampelis garrula* / The Bohemian Waxwing

تراچي *tarâçi*

Söğüt Serçesi / *Passer salicicolus* / The Willow Sparrow

توخوناك قارغه *tuxunâk qargâ*

Cüce Karga / *Colæus monedula* / The Jackdaw

توخي *toxi*

Bir tür tavuk / A Fowl (ayr. bk. توخي قم)

توز *toz*

Tavus Kuşu / *Pavo cristatus* / The Pea-fowl

تورغاي *torğay*

Tarla Kuşu / A Lark

تورولغو *torulğu*

Yusufçuk Kuşu (Üveyik, Kumru) / Turtur auritus / The Turtle-dove

تورومطاي *turumtay*

Boz Doğan (Güvercin Doğanı, Çakır Doğan) / Lithofalco æsalon / In India this name is applied to a different species, viz., Hypetierehis chicquera / The Red-hooded Merlin

سا توخمك *toxmak sa*

Kızıl Şahin / Buteo ferox / The Long-legged Buzzard

توغراق قوچقاچي *toğraq quçqaçı*

Çiçek İspinozu / Propasser ? / A Rose Finch

توموچوق *tomuçuq*

Bir tür ispinoz / Erythrospiza obsoleta / The name given to a species of Finch

ج , چ

جغلباي *cağalbay*

Delice Doğan / Hypotriorchis subbuteo / The Hobby

جنگ جنگ *cing cing*

Sakallı Baştankara Kuşu / Calamophilus biarmicus / The Bearded Reedling

جنگسا *cingsa*

Bir Cins Hint Çalı Bülbülü / Pratincola indica / The Indian Bush-chat

چوگ جیگدا *çigde çük*

Kara Gerdanlı Ardış Kuşu / Planesticus atrogularis / The Black-throated Thrush

چاسغسو اورداک *ça-suğsu ördek*

Bir tür ördek (kalkuyruk) / Dafila acuta / The Pintail Duck

چاغچی *çağçı*

Hint Mavi Gerdanı / Cyanecula suecica / The Indian Blue Throat

چا قوچقاچ *ça quçqaç*

Bir tür çinte (Kiraz Kuşu) / Emberiza schænicola / The name of a Bunting

چاغونداک *çağundak*

Hörgüçlü Kukumav / Athene Bactriana / The Bactriana Owlet

چمن *çemen*

Deniz Serçesi (Kız Kuşu) / Vanellus cristatus / The Lapwing

چولانتورغاي *çulan torğay*

Bir tür küçük tarla kuşu / Alandula pispoletta / A small Lark

چوللوق *çulluq*

Çulluk (Yağmurcun, Cılıbit, Kız Kuşu) / A name applied to several species of Plover

چومغاق *çumğaq*

Cüce Batağan (Küçük Yumurta Piçi) / Podiceps minor / The Little Grebe

چيغچي *çığçı*

Saz Kamışcını (Küçük Saz Ardıcı, Saz Bülbülü) / Acrocephalus macrorhynchus / A species of Reed Warbler

چيکيت *çikit*

Bir tür kuyrukkakan / Saxicola / A Wheater

چيکيت قنات اورداک *çikit qanat ördek*

Beyaz Gözlü Ördek / Aythya nyroca / The White-eyed Duck

خ

خرونه *xarûna*

Su Tavuğu / Gallinula chloropus / The Water Hen (ayr. bk. قودن)

ز

زاغچه *zâğçe*

Cüce Karga'nın Endicanice ismi / The Andijani name of the Jackdaw
(Ayr. bk. توخوناك قارغه)

زرغداق *zargaldaq*

Sarı Asma Kuşu'nun Endicanice ismi / The Andijani name of the Golden Oriole
(Ayr. bk. سوپيا)

زغراق *zağaraq*

Yeşil Düdükçün (Yeşil Bacak Kuş) / Actitis ochropus / The Green Sandpiper

زونگاق *züngâq*

Podecca humulis

س

سا *sa*

Küçük yırtıcı kuşlara (Delice Kuş, Atmaca, Çaylak ... vs.) verilen bir isim / The name given to Buzzards, Harriers and Kites.

ساج *saç*

Gül Renkli Sığırcık / Pastor roscus / The Rose-coloured Starling

سالوار *sálvár*

Kara Akbaba / Vultur monachus / The Cinereous Vulture

سريغ سوندوك *sariğ sündük*

Sarı Kuyruksallayan / Budytes citreola / The Yellow-headed Wagtail

سريغ قوچقاچ *sariğ quçqaç*

Sarı Kiraz Kuşu / Euspiza luteola / The Red-headed Bunting

سغزغان *sağzğan*

Saksağan / Pica bactriana / The White-rumped Magpie

سقوچاق *sokuçaq*

Bir tür ağaçkakan / Picus Leucopterus / A Wood-pecker

سن اورداك *sün ördek*

Yeşilbaş Yaban Ördeği / Anas boschas / The Mallard

سوپيا *sopyá*

Hint Sarı Asma Kuşu / Oriolus kundoo / The Indian Oriole

سورام *sûrám*

Çalı Bülbülü / Rhopophilus pekinensis / A Wren Warbler

سوقن *soqan*

Bir tür leylek / Ciconia / A Stork

سوندوك *sündük*

Kuyruksallayanlar kuşlar için kullanılan genel isim / Motacilla alba / The Common Wagtail

سيرام *sayrám*

Bataklık İncir Kuşu / Corydalla Richardi / The Marsh Pipit

ش

شایراق چوللوق *şayaraq çulluq*

Halkalı Çulluk / Ægialites fluviatilis / The Indian Ring Plover

شونقار *şunqar*

Sungur (Bir tür doğan) / Falco hendersoni / The Shunkar Falcon

ص

صابتورغاي *say-torğay*

Kulaklı Toygar / Oteceris penicillata / The Horned Lark (Ayr. bk. قرا
(قاشتورغاي)

صاي يامغورچي *say-yamğurçı*

Kent Halkalı Çulluğu / Ægialophilus cantianus / The Kentish Ring Plover

ع

عقار *‘uqár*

Bir tür balıkçıl / A Heron (Ayr. bk. اوقار)

عَكه *‘akke*

Saksağan için kullanılan Endicanice isim / The Andijani name for the
Magpie (Ayr. bk. سغزغان)

غ

غاز *ğaz*

Kaz / Anser cinereus / The Grey Lag Goose

غجي *ğici*

Kuzu Kartalı (Sakallı Akbaba) / Gypastus barbatus / The Lammergeyer

غوركي *ğorki*

Kahverengi Başlı Martı / Xema brunnsicephala / The Brown-headed Gull

ق

قارچیغه *qarçığa*

Çakırca Kuşu (Çakırca Doğan) / Astur palumbarius / The Goshawk

قارغه *qarğa*

Karga / A Crow

قارلوغاچ *qarluğaç*

Kırlangıç / A Swallow

قاشقالداق *qaşqaldaq*

Sakarmeki (Bir tür ördek) / Fulica atra / The Coot

قاشقال پیچک *qaşqal piçek*

Kıyı Koşarı / Himantopus intermedius / The Stilt

قياق تورغاي *qapaq torğay*

Tepeli Toygar / Galerida magus / The Crested Lark (Ayr. bk. پويشك
(تورغاي)

قرا باش قوچقاچ *qara baş quçqaç*

Bir tür kiraz kuşu / Emberiza pyrrhuloides / A Bunting

قرا چيکيت *qara çikit*

Bir tür kuyrukkakan / Saxicola hendersoni / A Wheatear

قرا سا *qara sa*

Bir tür küçük yırtıcı kuş / Buteo japonicus / A Buzzard

قرا سوقن *qara soqan*

Kara Leylek / Ciconia nigra / The Black Stork

قرا غاز *qara ğaz*

Karabatak / Graculus carbo / The Common Cormorant

قرا قاشتورغاي *qara qaş-torğay*

Kulaklı Toygar / *Otocoris penicillata* / The Horned Lark

قارا قارغه **qara qarğa**

Kara Karga / *Corvus culminatus* / The Black Crow

قارا قوچقاچ **qara quçqaç**

Kara Sığırcık / *Sturnus vulgaris* / The Common Starling

قارا قوۋش **qara quş**

Doğu Türkistan'da *Altın Kartal (Kaya Kartalı)* için kullanılan yöresel isim / *Aquila chrysaetus* / The local name in Eastern Turkistan for the *Golden Eagle* (Ayr. bk. بورگوت)

قارغاول **qırğavul**

Yarkent Sülünü / *Phasianus Shawi* / The Yarkand Pheasant

قارغاي **qarğay**

Bir tür atmaca / *Accipiter nisus* / The Sparrow Hawk

قزىل باش اورداك **qızıl baş ördek**

Kırmızı ibikli bir ördek türü / *Branta rufina* / The Red-crested Pochard

قزىل تومشوق قارغه **qızıl tumşuq qarğa**

Kızıl Gagalı Dağ Kargası / *Fregulus graculus* / The Red-billed Chough

قزىل كوركاناك *qızıl körkenek*

Kızıl Kuyruk / *Ruticilla erythrogastra* / The Red Start

قلاطي سا *qilâti sa*

Gökçe Doğan (Ekin Delicesi) / *Circus cyaneus* / The female Hen-Harrier

قل يورغه *qıl yurğa*

Hızlı Ayak Kuş / *Podoces hendersoni* / The Swiftfoot

قم توخيסי *qum toxısı*

Mezgeldek (Küçük Toy Kuşu) / *Otis tetrax* / The Little Bustard

قم سغزغانى *qum sağızğanı*

Podoces hendersoni'ye verilebilen bir isim / A name sometimes given to *Podoces hendersoni* (Ayr. bk. قل يورغه)

قناق اورداك *qanaq ördek*

Bir tür ördek / *Spatula clypeata* / The Shoveller

قناچى *qanayçı*

Saz Bülbülü (Saz Kamışçını) / *Acrocephalus arundinaceus* / The Reed Warbler

قوچقاچ *quçqaç*

Hintçedeki *Chiria*'nın mukabili olan ve Ötücüler takımından (*Passeres*) küçük kuşlar için kullanılan genel isim / Any small passerine bird; equivalent to *Chiria* in Hindustani

قوش *quş*

Kuş (Büyük ebatlı) / Any large sized bird

قوداي *qoday*

Kuğu / *Cygnus olor* / The Swan

قودن *qodan*

Su Tavuğu / *Gallinula chloropus* / The Water Hen

قوزغون *quzğun*

Tibet Kara Kargası / *Corvus tibetanus* / The Tibetan Raven

ك

كریچ قارلوغاچ *kiriç qarluğaç*

Bir tür kırlangıç / *Cypselus pekinensis* / A Swift

كرك اورداك **kerek ördek**

Nehir Ördeği / Querquedula circea / The Blue-winged Teal

ككليك **keklik**

Keklik / Caccabis chukor / The Chukor Partridge

ككوك **kekük**

Guguk Kuşu / Cuculus canorus / The Common cuckoo

كلخات **kelxüt**

Çaylak'ın Endicanice ismi / The Andijani name for the Kite

كورگاناك **kürgenek**

Kerkenez / Tinnunculus alaudarius / The Kestrel

كوكتالغو **köktalğu**

Mukallit (Bir tür Ardiç Kuşu) / Phyllopncuste rama / A Tree Warbler

كوكسا **kök-sa**

Erkek Delice Doğan / Circus cyaneus / The Male Hen Harrier

كوكسوندوك **kök-sündük**

Mavi Kuyruksallayan / Motacilla personata / A Wagtail

كوك قارغه **kök qarğa**

Gökçe Karga / Coracias garrula / The European Roller

كوگن **kögen**

Hint Damızlık Güvercini / Palumbæna Eversmanni / The Indian Stock-pigeon

كول بوقهسي **kül buqahsi**

Balaban / Botaurus stellaris / The Bittern

كوشكل **köşkel**

Damızlık Güvercin / Columba ænas / The Stock-pigeon

گ

گييه (گريه ?) **giya** (giryе ?)

Balık Kartalı (Deniz Kartalı, Kel Kartal) / Haliastur Isuceryphus / The Sea Eagle

ل

لاچین *laçın*

Kızıl Enseli Doğan / Falco barbarus / The Barbary Falcon

لگ لگ *leg-leg*

Ak Leylek / Ciconia alba / The White Stork (Ayr. bk. الاسوقان)

م

محرمچی *maħremçi*

Su Çulluğu / Gallinago seaopasinus / The Common Snipe

مشك ياپالاق *meşek yapalaq*

Uzun Kulaklı Baykuş / Otus vulgaris / The Long-eared Owl

مشك يامغورچی *meşk yamğurçı*

Yeşil Bacak (Bataklık Düdükçünü) / Totanus glottis / The Greenshanks

میزان سا *mizán sa*

Bir tür çaylak / Milvus melanotis / The Kite

مینہ *mayna*

Siyah Kuş / *Merula vulgaris* / The Black Bird

و

وتوالاق *vatvalaq*

Bıldırcın için kullanılan Yarkend'e mahsus yöresel bir isim / The local Yarkendi name for the common Quail (Ayr. bk. بیدنه)

ه

هانكغوت *hanğut*

Bir tür Ördek / *Casarca rutila* / The Brahminy Duck

هوپوپ *hüpüp*

Hüthüt Kuşu (Çavuş Kuşu, İbibik Kuşu) / *Upupa epops* / The Common Hoopoe

هوي قوش *huy quş*

İri Puhu Kuşu (Zağanos) / *Bubo maximus* / The Great Eagle Owl

ى

ياوا كبتەر *yava kebter*

Yabani Gökçe Güvercin / *Columba rupestris* / The Blue Hill Pigeon

ياپالاق yapalaaq

Kısa Kulaklı Baykuş / Otus brachyotus / The Short-eared Owl

يار قارلۇغاچ yar qarluğaç

Bir tür kırlangıç / Cypselus acuticauda / A Swift

يامغورچي yamğurçı

Yağmur Kuşu; Su kıyısında yaşayan balıkla beslenen uzun bacaklı bir tür kuşlara verilen genel bir isim / A name applied to several species of Waders

يكن توخييسي yeken toxısı

Su Klavuzu (Bir tür Su Tavuğu) / Rallus aquaticus / The Water Rail

Bibliyografya

Barthold, W., “Bughra Khan Mentioned in the Qutadqu Bilik”, *BSOS*, Vol. III, No. 1, 1922, s.

151-158.

Birds of India: <http://www.birding.in> (elektronik kaynak).

Çanakçıoğlu, H.; Mol, T., *Yaban Hayvanları Bilgisi*, İÜ Yayınları No: 3948, Fakülte Yayınları No: 440, İstanbul 1996.

Demirsoy, A., *Yaşamın Temel Kuralları, Omurgalılar (Amniyota)*, C. III, Kısım II, HÜ Yayınları, Ankara 1992.

Ergene, S., *Türkiye Kuşları*, İÜ Fen Fakültesi Monografisi, İstanbul 1945.

Forbes, Duncan, *A Grammer of Persian Language*, W. H. Allen, London 1844.

Grenard, M. F., “Tezkire-i Bughra Khan”, *Journal Asiatique*, C. XV, Paris 1900.

- Hayvanlar Ansiklopedisi*, Gelişim Yayınları, IX C., 1981.
- Hume, Allan O. (editor), *Stray Feathers: A Journal of Ornithology for India and its Dependencies*, Reprint; First published: 1873-1899. 1995, XII Volumes, 5691 p., plates, maps.
- International Dictionary of English*, Cambridge University Press, 1995.
- Kuru, Mustafa, *Omurgalı Hayvanlar*, ATÜ Yayınları No: 646, Erzurum 1987.
- Scientific Results of Second Yarkand Mission*, Government of India. Calcutta, Office of the Superintendent of Government Printing/London, Taylor & Francis, 1878-1891.
- Shaw, Robert B., *A Sketch of the Turki Language as Spoken in Eastern Turkistan*, Central Jail Press, Lahore 1875.
- Shaw, Robert B., *On the Ghalchac Languages (Wakhi and Soli)*, Calcutta 1876.
- Shaw, Robert B., *A Sketch of the Turki Language as Spoken in Eastern Turkistan, Part I-II*, Baptist Mission Press, Calcutta 1878.
- Shaw, Robert B., *Visits to High Tartary Yarkand and Kashgar*, Oxford University Press, 1985.
- Ross, Edward D., *Kuş İsimlerinin Doğu Türkçesi, Mançuca ve Çince Sözlüğü*, Çeviren: E. G. Naskali, TDK Yayınları, Ankara 1994.
- Rymer, Jones T., *The Natural History of Birds: A Popular Introduction to Ornithology*, London 1867.
- The Columbia Encyclopedia*, 6th Edition, Columbia University Press, Newyork 2009.
- Turan, Osman, "Satuk Buğra Han Menkıbesi ve Tarihi", *Ülkü*, C. XIII-XIV, Ankara 1939-1940.

